

De aardse goederen van schipper Willem IJsbrantszoon Bontekoe

Willem IJsbrantsz Bontekoe is ongetwijfeld een van de meest bekende inwoners van Hoorn geweest.

Dankzij het dagboek dat hij heeft bijgehouden op zijn 7-jarige reis naar het verre Oosten, is hij als schipper op de "Nieu Hoorn" een nationale beroemdheid geworden. Jan Jansz Deutel op 't Oost heeft het manuscript onder de titel "Journael ofte gedenckwaerdige beschrijvinghe vande Oost-Indische Reyse van Willem Ysbrantsz. Bontekoe van Hoorn" voor 't eerst in 1646 in druk gebracht. Tot 1800 zouden nog liefst 70 herdrukken volgen.

Ook het jeugdboek van Johan Fabritius "De scheepsjongens van Bontekoe", verschenen vanaf 1924, heeft een niet onbelangrijk steentje bijgedragen aan de populariteit van het reisverhaal.

Zo bekend als Bontekoe is geworden als schipper in dienst van de V.O.C., zo onbekend is hij gebleven als burger en ingezetene van de stad Hoorn.

Hoe woonde Bontekoe? Wat deed hij na zijn schippersloopbaan? Was hij een aanhanger van de prins? Had hij hobbies? Rookte hij? Hoe ging hij gekleed?

Archivaris Piet Boon deed begin jaren tachtig een opzienbarende vondst: in het Notarieel Archief te Hoorn ontdekte hij twee belangrijke actes, opgemaakt in 1657 naar aanleiding van de dood van Bontekoe. De eerste is een inventaris van de roerende goederen, achtergelaten in zijn huis, de tweede betreft het afwikkelen van de erfenis van Bontekoe door de erfgenamen van hem en zijn vrouw.¹⁾

De heer P. Boon heeft in 1989 alle gegevens die over Bontekoe bekend waren op papier gezet en aangevuld in zijn bijdrage aan "Het Journaal van Bontekoe" in de bewerking van Lennaert Nijgh.²⁾

In het kort samengevat blijkt daaruit dat Bontekoe (geboren te Hoorn in 1587) na zijn terugkeer uit Oost-Indië, in 1626 is getrouwd met Eeltje Bruijnen, eveneens afkomstig uit Hoorn (geboren 1590).

Het echtpaar zou volgens overlevring gewoond hebben aan de Veermanskade op het huidige nummer 15, het huis met de gevelsteen met de bonte koe. Uit archivalia is op te maken dat deze veronderstelling wel degelijk tot de mogelijkheden kan behoren.³⁾

Willem IJsbrantsz. Bontekoe was lid van de Remonstrantse gemeente, wat o.a. bleek uit financiële steun die hij gaf voor verbouwing aan het kerkgebouw.

Eeltje stierf in 1646, of in het jaar daarvoor, en Willem in 1657 op de -

voor die tijd hoge leeftijd van 70 jaar. Zij bleven kinderloos.

Op 15 maart 1657 is door notaris Cornelis Masier de inventaris opgemaakt van de roerende goederen die na de dood van Bontekoe in zijn huis zijn achtergebleven.

Aan de hand van deze boedelinventaris zal een poging gedaan worden om iets meer te weten te komen over het "hebben en houden" en het "reilen en zeilen" van Willem IJsbrantsz. Bontekoe, V.O.C.-schipper in ruste en burger en inwoner van Hoorn.

Boedelinventarissen

Boedelinventarissen konden worden opgemaakt door notarissen bij een sterfgeval, bij het opmaken van huwelijkse voorwaarden, of bijv. bij faillissementen. In Weeskamerarchieven zijn ook dergelijke boedelinventarissen te vinden; het bezit van de wezen (of halfwezen) werd zo enigszins veilig gesteld voor eventueel slechte bedoelingen van familieleden of verwanten.

In de Oud-Rechterlijke archieven zijn eveneens inventarissen bewaard gebleven, die meestal werden opgemaakt bij faillissementen of sterfgevallen.

Het aantal boedels dat men bij deze verschillende instanties aantreft kan plaatselijk zeer verschillen.

In Hoorn vindt men verreweg de meeste boedelinventarissen in het "Notarieel Archief".⁴⁾

Bij het opstellen van een boedelinventaris kan men op twee manieren te werk gaan: een indeling maken naar de soort goederen, of een opsomming geven van de bezittingen

In het Bontekoejaar 1994 (zojuist door prinses Margriet in onze stad geopend) wijdt de redactie van Oud Hoorn een uitgebreid artikel aan de omvangrijke 17e eeuwse boedelinventaris van schipper Willem IJsbrantsz. Bontekoe. De beschrijving van het huisraad blijkt uit een lijst, zoals deze destijds gevonden is in het Notarieel Archief te Hoorn.

Liesje Schram-Van Gulik, kunsthistorica en medewerkster van het Westfries Museum, heeft een intensieve studie verricht naar de benamingen en het gebruik van de bijzondere collectie aardse goederen van Hoorns beroemde burger.

De inventarisatielijst drukken wij in haar geheel af, het bijbehorende artikel plaatsen wij in twee afleveringen. Het slot zal in het juni-nummer verschijnen. Daarin wordt dan wel uitgebreid verwezen naar de inventarislijst in dit nummer.

per vertrek. Deze laatste methode is gewoonlijk het meest interessant: men weet dan immers ook globaal hoe het huis zelf was ingedeeld en hoe de vertrekken gebruikt werden. Notaris Masier heeft beide methodes door elkaar gebruikt zoals uit het navolgende nog zal blijken.

Veermanskade 15 (midden) wellicht het woonhuis van Bontekoe

Interpretatie van een boedelinventaris

Bij de interpretatie van een boedelinventaris kan men van verschillende hulpmiddelen gebruik maken.

Allereerst zijn daar de voorwerpen zelf die uit de desbetreffende tijd zijn overgebleven. Uit de 17e eeuw is relatief veel materiaal bewaard gebleven, al bestaat dat grotendeels uit de meer kostbare stukken. Kleding uit die tijd is zeer zeldzaam, omdat veel werd afgedragen en vernietigd en omdat textiel zo uiterst kwetsbaar is.

Pronk-poppenhuizen, die tot eind 18e eeuw voor volwassenen gemaakt werden, zijn een heel belangrijke bron van informatie, vooral wanneer nog eigentijdse aantekeningen of rekeningen bewaard zijn gebleven.

Schilderijen, tekeningen en prenten zijn onmisbaar bij het bestuderen van de inrichting der huizen en de materiële cultuur van onze voorouders. De Gouden Eeuw heeft ons een schat aan portretten, stillevens en genrestukken nagelaten, die in onze musea en collecties te bewonderen zijn. Men moet echter niet vergeten dat de kunstenaar uit esthetisch oogpunt de werkelijkheid wel eens anders afschilderde dan zij was.

Tenslotte zijn woordenboeken, literatuur en andere boedelinventaris-

sen uit dezelfde tijd onmisbaar.

Helaas zijn soms toch bepaalde begrippen niet meer te achterhalen. Ook in het verleden kunnen woorden slechts korte tijd in de mode zijn geweest, of sterk plaats gebonden. Zelfs in één en dezelfde stad kunnen twee notarissen verschillende benamingen geven aan hetzelfde voorwerp.

Vaak worden in de inventarislijsten dingen weggelaten zoals bijv. kaarsen en naaigerei, maar ook schoenen en huisdieren, die toch niet onder het begrip "rommelingh" vallen. Ook meer kostbare stukken blijken meestal bij faillissementen verdwenen te zijn.

Kortom, een interpretatie is nooit helemaal waterdicht.

Voor de boedelinventaris zie de pagina's 8, 9 en 10. De voetnoten staan op pagina 10.

De indeling van het huis

Ondanks het feit dat notaris Masier de benedenverdieping niet duidelijk omschrijft, is het aannemelijk dat het huis van Bontekoe de gebruikelijke indeling had van een huis uit de eerste helft van de 17e eeuw. Gewoonlijk kwam je binnen in het voorhuis, waarvan soms een gedeelte was afgescheiden als zijkamer.

Een dergelijke zijkamer bevond zich ook vaak in de wat smallere woon-

huizen (zoals b.v. in het huis Kuil no. 32); de afmetingen waren dan niet groot. Bij Bontekoe zal het "schrijfcamer'tjen" zo'n zijkamer zijn geweest; het verkleinwoord wijst ook hier op een klein vertrek.

Achter het voorhuis was de binnenhaard gelegen, waar zich de schoorsteen bevond. Een groot gedeelte van het dagelijks leven speelde zich daar af: koken, eten en slapen gebeurde in één en dezelfde ruimte.

Aan de voorkant trof men boven de zijkamer een hangkamer aan; dit was een vertrek dat letterlijk was opgehangen aan ijzeren banden, en dat bereikbaar was via een - vaak losse - trap. Meestal werd deze kamer gebruikt voor opslag of slaapruijme.

Boven lagen de zolder en bovenzolder.

Van tafels, stoelen en een bijzondere "coffer"

Het eerste meubelstuk dat notaris Masier opvalt bij het betreden van het voorhuis is de "trecktafel" (1) met "turcx cleet" (2). Dit type tafel dat door het uitschuiven van twee bladen verlengd kan worden, was in die tijd in opkomst en kreeg in tegenstelling tot o.a. de schragentafels uit de Middeleeuwen een vaste plaats in het interieur. Het opvallende aan deze tafel zijn de vier laden naast elkaar, zoals elders uit de boedel blijkt (275). Veel eikehouten

trektafels met monumentale balustervormige poten uit die tijd zijn overgebleven. Bontekoe bewaarde daar een "root fluwele buijl met silveren cnopen" (272) in, zijn geld, een "memorie boeckjen" (een opschrijfboekje) (273), en een "signet" (zegelstempel) (274). Kennelijk regelde hij achter deze tafel zijn financiën.

Er zijn vermoedens dat hij zich na zijn loopbaan als schipper heeft beziggehouden met de houthandel; enkele malen worden houtleveranties voor de verbouwing van de Remonstrantse kerk genoemd. De "5 nieuwe trecksagen" (208) op de bovenzolder en de "ijseren elle" (67) kunnen ook in die richting wijzen. Aan deze financiële zaken heeft Masier overigens weinig woorden vuil gemaakt: alleen de contanten worden genoemd en het loon dat aan de "meijssen" (275) is gegeven voor het bewaken van het huis na Bontekoes dood.

Het "turcx cleet" dat de tafel bedekte, was waarschijnlijk een geknoopt tapijt afkomstig uit Anatolië of Perzië versierd met een geometrisch of floraal motief.

Dergelijke kleden stonden in Nederland eind 16e eeuw sterk in de belangstelling en onze schilders zijn er tot eind 17e eeuw zeer gecharmeerd van geweest. Niet alleen op genreschilderijen, maar ook op portretten en stillevens zijn deze oosterse tapijten te bewonderen.

In het Westfries Museum is zo'n kleed te zien op het portret van Jan Pietersz. Coen (1587-1629) van Jacob Waben, en op het latere schilderij met het groepsportret van de bewindhebbers der V.O.C. uit 1683 van Jan de Baen.

In de binnenhaard heeft het echtpaar Bontekoe waarschijnlijk de eenvoudige maaltijd gebruikt aan het "groene velttafeltje" (97). Deze term (afkomstig van het woord velt=vouw) werd in West-Friesland tot begin 19e eeuw voor een soort klaptafeltje gebruikt, dat na gebruik tegen de muur geplaatst kon worden.⁶⁾ Of hierbij het gehele blad of een gedeelte ervan werd uitgeklappt is niet bekend.

Meubels van een eenvoudige lichtgekleurde houtsoort werden door zogenaamde witwerkers vervaardigd en later vaak geverfd⁷⁾. Sprekende kleuren als rood en groen waren het meest geliefd in die tijd.

De derde "viercante, groene tafel" (166) in het huis van Bontekoe stond op zolder en zal ongetwijfeld gebruikt zijn bij de behandeling van

de was die daar aan "kleerstocken" (168) te drogen of te luchten hing. De zolder was de plaats bij uitstek waar een huisvrouw uren doorbracht met stijven, persen, plooiën, mangelen en vouwen (117, 164).

Voor een echtpaar zonder kinderen lijkt het aantal stoelen erg groot, n.l. 17; waarschijnlijk was een gedeelte voor de inventarisatie van zolder gehaald.

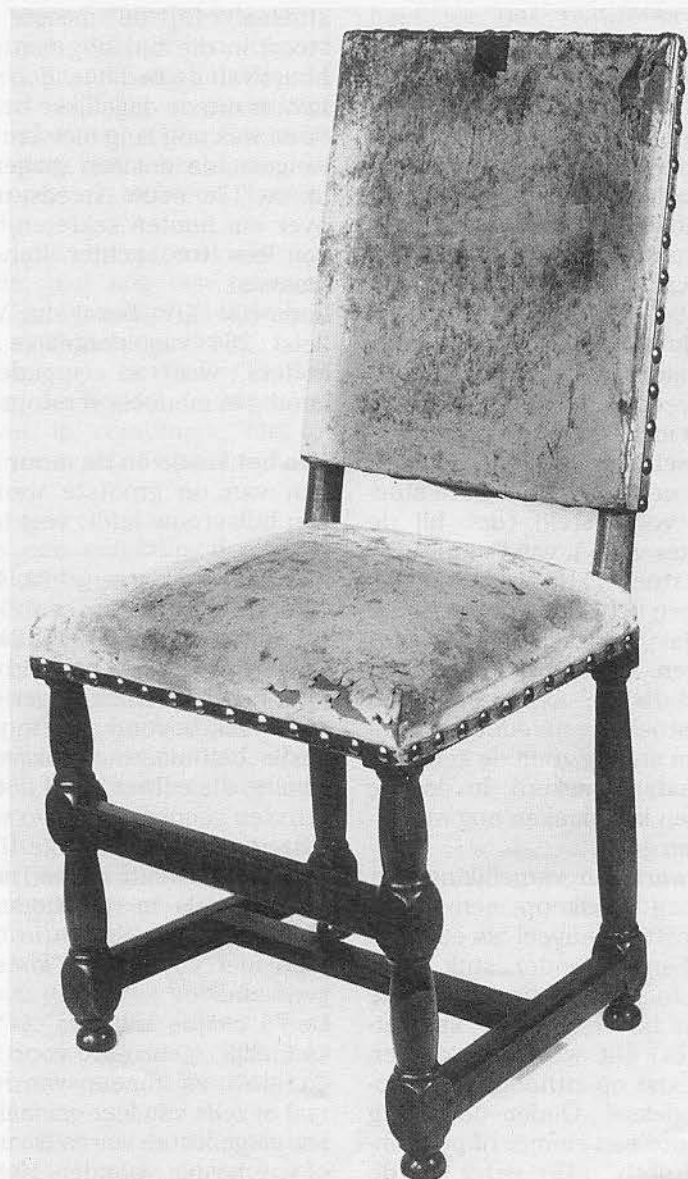
"Spaanse stoelen" (91) hebben een rechthoekige zitting; het waren de eerste stoelen met een vaste bekleding. Of deze stoelen in ons land door de Spanjaarden zijn geïntroduceerd, of dat zij hun naam te danken hebben aan het Spaanse leer waarmee ze vaak bekleed waren, is onduidelijk. De stoelbekleding van Willem en Eeltje zal, gezien het feit dat géén kleur vermeld staat, wel van leer geweest zijn, vastgezet met nagels.

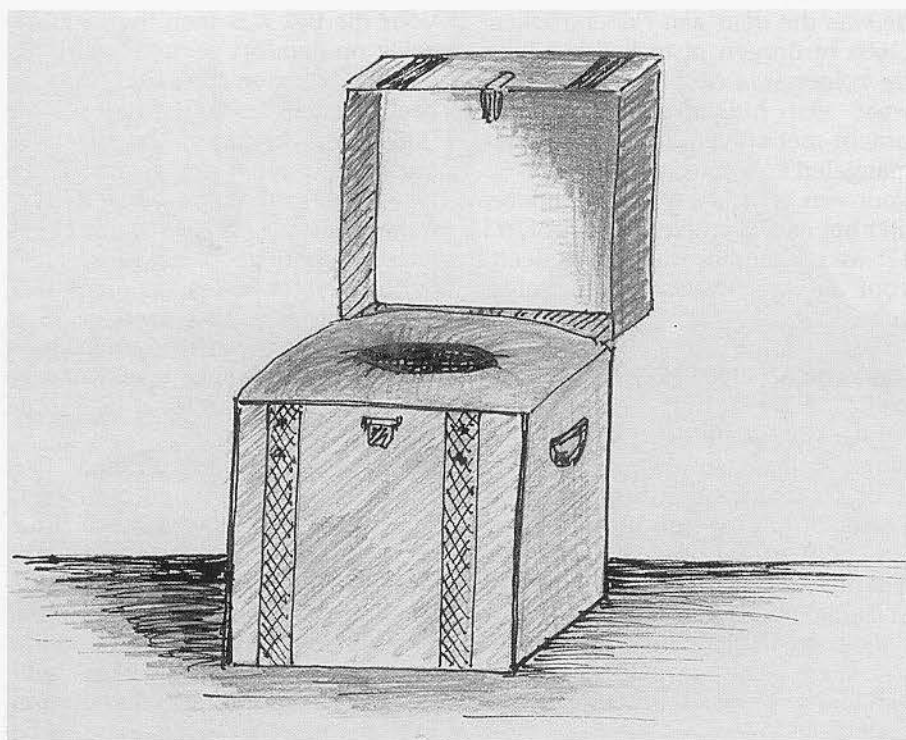
Vóór die tijd was men toch wel degelijk op comfort gesteld, wat blijkt uit alle soorten "cussens" die in veel boedels te vinden zijn. Twee "staenders cussens" (98)⁸⁾, twee "tapijtte cussens" (geweven of geknoopt 99) elf "sitcussens" (100)", wagenkussens" (langwerpig?) (111), en zes "voetleggers cussens" (157) behoorden tot het assortiment.

De rugleuning van de stoelen was begin 17e eeuw nog laag vanwege de grote kragen die tot ± 1635 in de mode waren.

De "4 bruyne gladde stoelen" (92) kunnen of eenvoudig en onbewerkt zijn geweest of juist van een duurdere houtsoort vervaardigd, die men glad politoeren kan. Deze laatste betekenis heeft "glad" in ieder geval in 18e eeuwse boedels en literatuur.⁹⁾ De "6 groene stoelen" tachtig (93) zullen van eenvoudiger makelij zijn geweest, evenals de "groen-

Zogenaamde Spaanse stoel, in Westfries Museum, ± 1650/1675

Kamergemak of "Secreet coffer", ± 1650

ne groote stoel" (114) in de hangkamer.

Het is heel verleidelijk om je voor te stellen hoe Bontekoe daar wel eens terugtrok om vanuit die stoel neer te kijken op straat of - aangenomen dat hij inderdaad aan de Veermanskade woonde op de gezellige drukte rondom de haven.

De meest ouderwetse stoel in de inventaris was waarschijnlijk de "tonnestoel" (94), die begin 17e al uit de mode raakte. Zoals de naam al zegt, is deze stoel vervaardigd in de vorm van een vat of ton en bestaat uit duigen met een ronde zitting.

Op genreschilderijen uit de 16e en begin 17e eeuw ziet men deze stoelen vaak voorgesteld (o.a. bij de kroegscènes van A. van Ostade).

De "preekstoel" (118) in de hangkamer was een licht opvouwbaar leunstoeltje dat na gebruik vaak werd opgehangen. Wanneer men een kerkdienst wilde bijwonen, namen men het stoeltje eenvoudigweg onder de arm en was zo in de kerk van een zitplaats verzekerd. In de 17e eeuw waren kerkbanken nog niet altijd gemeen goed.

Meubels waren in vergelijking met bijv. kleding goedkoop: een preekstoeltje kostte evenveel als een zakdoek.¹⁰⁾ Een bijzonder stuk huiskraad, dat toch ook enigszins bij de zitmeubels hoort, was de "secreetcoffer". (74) Dit was meestal een vierkante kist op zithoogte met opklapbaar deksel. Onder de zitting met gat werd een emmer of po ("tinnen waterpoth" (45) gezet. In de boedels worden deze zetels ook wel

omschreven als "stilletjes" en "kakstoelen". Bij de meeste mensen stond in die tijd nog een po in de buurt van de bedstee. Een vertrekje in huis om de dagelijkse behoefte te doen was nog lang niet aan de orde; welgestelde mensen gingen er wel in de 17e eeuw steeds meer toe over om houten sekreten, voorzien van een ton, achter hun huis te plaatsen.

Lodewijk XIV bezat in Versailles liefst 264 van dergelijke "gemak-koffers", waarvan een gedeelte vakkundig in meubels verstopt zat.¹¹⁾

Van het kastje en de muur

Een van de grootste wensen van een huisvrouw luidt: veel bergruimte.

Met enkele "kistgens" (4, 119), een "groote kist" (211), een "koffertje" (3) en twee "kasjens" (6, 210) kwam Eeltje Bruijnen er bekaaid af. Toch lijkt het misschien erger dan het was: vaak bevond zich in de nagel-vaste betimmering ook nog kast-ruimte, die echter nooit in de inventarissen genoemd werd.

Kisten en koffers (in die tijd kisten met een gewelfd deksel) waren dé bergmeubels in de Middeleeuwen. Meubelmakers werden in de gilden toen niet voor niets "kistemakers" genoemd.

De "5 cleijne kistgens" (4) werden kennelijk gebruikt voor juwelen ("crale"); zij konden van hout, metaal of zelfs van leer gemaakt zijn. Sommige kisten waren fraai bewerkt of van beslag voorzien. Het "oostindies koffertje" (3) was waarschijn-

lijk van een tropische houtsoort vervaardigd (b.v. ebben of palissander) en ingelegd met "parlemoer". Het woord "oostindisch" moet ruim geïnterpreteerd worden: alles wat afkomstig was uit 't gebied voorbij Kaap de Goede Hoop werd met "oostindies" aangeduid. Het kan het beste opgevat worden in de betekenis van "Aziatisch".

Jan Huygen van Linschoten (Haarlem 1563 - Enkhuizen 1611), reiziger en auteur, die evenals Bontekoe beroemd is geworden om zijn reisverslag, noemt "noch een andere soorte van oesteren die de Portugesen "madre parola" noemen ofte Peerlemoeder". Hij vermeldt dat men er "oock in Indien veel dingen afmaect, als tafelen, boffetten, dooskens" etc. Het parelmoer zou in zijn tijd vooral uit China en Bengalen via Portugal naar Europa zijn vervoerd.¹²⁾ In dit kistje dat Bontekoe wellicht van zijn reis heeft meegenomen, werden alle kostbaarheden bewaard.

De twee "kasjens" (6, 210) één beneden met versierde "hoetjes" (hoekjes?) dat later in de boedel "spijntje" (een-halfhoge-kast) genoemd wordt en één op zolder, zullen waarschijnlijk wel van eikehout gemaakt zijn. Rond het midden van de 17e eeuw raakt het eikehout steeds meer uit de mode. Vooral door alle activiteiten van de V.O.C. en de W.I.C. was men langzamerhand vertrouwd geraakt met tropische houtsoorten en uitheemse produkten.

Ebbehout werd al vroeg toegepast, ook als inlegwerk bij kasten en tafels. De vraag naar gefineerde meubels nam steeds meer toe en tenslotte fungeerde het eikehout nog slechts als kern voor deze meubels. Het valt op dat beneden geen grote kast aanwezig is, zoals die op vele interieurschilderingen te zien zijn. De muren waren meestal witgepleisterd, met in sommige huizen een betimmering van het zogenaamde wagenschot (dunne eiken planken).

Aan de wand hingen behalve decoratie veel voorwerpen die men daar in onze tijd niet meer zou aantreffen. Houten of metalen doosjes (ook wel "laadjes" genaamd) voor bijv. kaarsen en zwavelstokjes, trommeltjes en manden werden vaak opgehangen en waren zo veilig tegen muizen en vocht. Een "vogelcouw" (vogelkooi, hier zonder vogel vermeld (18)) hing vaak in het voorhuis, waar het meeste licht viel.

Wapens, die Bontekoe in groten getale in zijn bezit had, werden vaak opgeborgen in een wapenrek aan de muur. Na de ijzeren voorwerpen noemt Masier een "musquet" (een

lang geweer dat bij het afvuren gestut moest worden door een ijzeren vork (75), een "vierroer" (76), een "vogelroer" (een verkorte musquet (77)), een "verkerstock" (de vork of verket (78) gebruikt men samen met de musquet), een "degen", een "turcxse houwer" (een lange dolk (80)), een "pooch mette scheed met silver daeraen" (een lang steekwapen, meestal een degen (81)), vijf "pijlen ofte hasegaijs" (een assegaai is een werpspies (83) en een "booch met een rottinkje" (85)).¹³⁾ Musketten en roeren noemt Bontekoe enkele malen in zijn reisverhaal; vooral dankzij de roeren waren zij onderweg van malse vogelboutjes voorzien. "Waer door het ghebeurde dat onse opper-stierman Jan Piet van Hoorn, met een voghel-roer aen landt gingh, om noch ettelijke gansen en andere voghels te schieten". Dit avontuur liep slecht voor hem af, want het roer sloeg uit elkaar waardoor hij zijn oog moest missen.¹⁴⁾ Twee "spiegels" (13, 15) sieren de wand in huize Bontekoe, waarvan één van ebbehout en achtkantig van vorm.

Voor Eeltje was het gemakkelijk om deze spiegel met platte onderkant bij het toilet maken vóór zich op een tafel te kunnen zetten. Dergelijke achthoekige ebbehouten lijsten werden in de 17e eeuw ook gebruikt als schilderijlijst.

Schilderijen, tekeningen en vele soorten borden

Schilderijen waren meestal in het voorhuis en de binnenhaard te bewonderen, de ruimten waar het meest geleefd en gewoond werd.

Het eerste stuk dat genoemd wordt is een schoorsteenstuk: een "schildert bort van Jacob ende Rachel". (7) In die tijd was het gebruikelijk dat men op de schoorsteenboezem boven de open haard, het centrale punt in de kamer, een geliefd schilderij of paneel had hangen. In de loop van de 17e eeuw wordt dit schilderij groter van formaat en tenslotte wordt het in de vaste betimmering opgenomen.

Met het woord "bort" is hier hoogstwaarschijnlijk een paneel bedoeld waarop de bijbelse scene met olieverf is geschilderd.

Een ander bijbels tafereel is "Abrahams offerhande" (9), eveneens in de vorm van een "schildert bort". Ook hier zal de zeer gebruikelijke christelijke voorstelling een beschilderd paneel zijn geweest.

Een derde "schildert bort" stelt "hoop" lieffde ende 't gelooff" (12) voor; dit zijn de zogenaamde theo-

logische deugden, voorgesteld als drie vrouwelijke figuren met hun 17e eeuwse attributen, resp. een anker, twee kinderen en een kruis. Ook op rijk bewerkte beeldekasten komt dit thema veel voor, zoals in het Westfries museum op een kast van de betimmering uit het St. Pietershof.

Heel interessant zijn de "schilderijen van Bontekoe en Eeltje Bruijnen" (8). Zijn het halve portretten of is het echtpaar ten voeten uit geportretteerd? Wie was de schilder?

Misschien waren de "2 teijckeninckjes" (16) van Willem en Eeltje wellicht voorstudies voor de schilderijen.

Wanneer Bontekoe een plaatselijke schilder met de opdracht vereerd heeft, zou dat een van de meesters kunnen zijn die in vorige afleveringen van Oud Hoorn uitvoerig behandeld zijn, n.l. Jacob Waben ($\pm 1580 - \pm 1635$), Jan van Teylingen ($\pm 1600 - 1654$), Abraham Liedts ($\pm 1620 - 1668$) of Jan Albertsz Rotius (1624-1666).¹⁵⁾

Dat het woord "bort" verwarring kan scheppen blijkt uit een volgend voorwerp uit de inventaris: "1 bortje met scheepjes geteijckent met een glaesjen" (10). Kennelijk werd een ingelijst tekeningetje (of ook een prentje?) óók een "bortje" genoemd.

Bontekoe, die zijn afkomst niet verloochende, had nog een tekening van een "groot schip" (11) in zijn bezit, dit maal niet ingelijst.

Ook "albastende bortjes" (13, 14) komen in de boedel in viervoud voor: twee in combinatie met of naast een spiegel, de andere twee apart.

Albast is een enigszins doorschijnend geelachtig wit marmer, dat in twee soorten voorkomt. Het ene, gips albast laat zich gemakkelijk polijsten en is een gezocht materiaal voor kunstvoorwerpen.

Of hier sprake is van bordjes van albast of van bijv. reliefs van albast die Masier ook "bortjes" heeft genoemd, is onduidelijk.¹⁶⁾

Met de "10 groote als cleijne schilderde bortjes" (17) beneden, blijft het eveneens gissen: zijn het beschilderde paneeltjes of zijn het aardewerken bordjes?

Deze vraag geldt ook voor de twee bordjes op de hangkamer (een "schildert" en een "met schrift") en de drie bordjes met "joffrouwen" op zolder.

Zowel aardewerken bordjes als paneeltjes met - vaak christelijke - spreuken kwamen voor. Kleine een-

voudige schilderijtjes of paneeltjes waren in de 17e eeuw niet duur en men treft ze in bijna alle boedels aan.

Op de hangkamer bevonden zich twee "straetse schaelen" (116); dat zijn Italiaanse schalen van majolica (aardewerk met tinemail bedekt, o.a. uit Urbino en Faenza), die zo genoemd werden naar de route waarlangs ze vervoerd werden, n.l. de Straat van Gibraltar.

Op de zolder lag nog een "groot bord" (162), dat ook heel interessant is, n.l. met de "begræffenis van de prins". Al weten we ook hier niet om wat voor bord het gaat en om welke prins, in ieder geval is wel duidelijk dat Bontekoe prinsgezind was.

Maar waarom lag het bord op zolder?

Was het een oud bord dat in de familie was gebleven (bijv. met de Prins van Oranje erop), of betreft het bijv. de begrafenis van Willem II, die in 1650 Hoorn bezocht had en kort daarna gestorven was?¹⁷⁾ Wanneer we ons realiseren dat omstreeks het midden van de 17e eeuw de partijstrijd tussen staats- en prinsgezinden weer in hevige mate was opgelaaide en in 1650 het Eerste Stadhoudersloos tijdperk was ingetreden, kunnen we ons enigszins voorstellen dat Bontekoe misschien liever niet te koop liep met zijn overtuiging.

(Slot in volgend nummer)

De boedelinventaris van burger Willem IJsbrantsz. Bontekoe

*Inventaris vande goederen
huijsraet imboel @ anders
bevondt te gijfse by beelden
ijsbrantsz Bontekoe fa: sulcx
deselve bij hem metter doot sij
ontvrijmt @ naegelaet, t'prijns
gijfse bevondt,*

Inventarislijst, opgemaakt na de dood van Bontekoe, in 1657

Inventaris vande goederen huijsraet imboel en anders gevonden ten huijse van Willem IJsbrantsz. Bontekoe saliger sulcx deselve bij hem metterdoot zijn ontruijmt en naegelaeten te sijnen huijse bevonden.

1. Eerstelijck een trecktafel
2. een turcx cleet daerop
3. een oostindies parlemoers koffertje
4. 5 cleijne krale kistgens
5. 2 groene carsaijen raemen
6. een kasjen met 2 gecierden hoetjes
7. een schildert bort van Jacob en Rachel voor de schoorsteen
8. 2 schilderijen van Bontekoe en Eeltgen Bruijnen
9. 1 schildert bort van Abrahams offerhande
10. 1 bortje met scheepjes geteijckent met een glaesjen
11. noch een groot schip geteijckent sonder glas
12. 1 schildert bort van hoop liefde en 't gelooff
13. 1 spiegel met twee albastende bortjes
14. noch twee albastende bortjes
15. noch een ebbenhouten achtcante spiegel
16. 2 teijckeninckjes van Bontekoe en Eeltje Bruijnen
17. 10 groote als cleijne schilderde bortjes
18. een vogelcouw
19. 1 lantaren
20. 1 handoecksrol

Oostindieswerck

21. drie halve lampetschotelen
22. 7 drielingen
23. 3 clapmutjes
24. 8 oostindische coppen
25. 2 slechte coppen
26. een groote oostindische com
27. twee cleijnder commen
28. 9 fruijschaeltjes
29. 6 cleijne fruijschaeltjes
30. 6 botterschotelen
31. 5 stuckende schutteljes
32. 1 oostindies corffjen

Tinwerck

33. een groot boutbetiel
34. 2 wijnkannen
35. 1 tinnen trommel
36. 6 groote tinnen schotelen
37. 4 cleijne schuttels
38. 1 tinnen com
39. 2 tinnen butterschuttels
40. 8 tinnen tafelborden
41. 2 zoutvaten
42. 1 olikantje
43. 1 inckpoth
44. 1 kraechloot
45. 1 tinnen waterpoth
46. 1 slaschutteltje
47. 1 coppje

Koper

48. 1 groote roode vleijchketel
49. 1 geel visketeltje
50. 1 geel akertje
51. 1 geel pantje
52. 1 potje met een dexeltje
53. 4 koperen kandelaers

54. 1 coper asschop met een scheppertje
55. 1 pijp
56. 1 blaker
57. 1 schuijmspaen
58. 1 metalen pan
59. 1 koperen dompertje
60. 1 blaesbalck met een koperen pijp
61. 1 koperen betpan met een koperen stulp en stulpbort
62. een koperen confoor
63. een ijzeren braetspith
64. 2 blicken braetpannen
65. 2 ijzeren roosters
66. 1 ijseren vurck
67. 1 ijseren elle
68. 1 ijseren hangblakertje
69. 1 ijseren pot met een blicken dexel
69. 1 ijseren pot met een blicken dexel
70. 1 strijckijser
71. 2 treeften
72. 1 ijseren tangh
73. 1 ijseren asschop
74. een secreetcoffer
75. een musquet
76. een vierroer
77. een vogelroer
78. 1 verketstock
79. 1 degen
80. 1 turcx houwer
81. 1 poock mette scheid met silver daeraen
82. 1 Japonse rottingh met silver daeraen
83. 5 pijlen ofte hasegaijs
84. 1 loopstockje met silver aent eijnde
85. 1 booch met een rottinkje
86. een wijnkan met een silveren lit
87. een kruijkjen met een silveren lit
88. 3 kannen met tinnen leden
89. een rouaense kan
90. 2 cleijne kantjes
91. 4 Spaense stoelen
92. 4 bruijne gladde stoelen
93. 6 groene stoelen
94. een tonnestoel
95. een kapstock
96. een blintvensterje
97. een groen veltafeltje
98. 2 staenders cussens
99. 2 tapijte cussens
100. 11 sitcussens
101. een groote kaart
102. een cleijne kaart
103. vier bedden
104. drie pueluws
105. 2 slaepcussens
106. 3 deeckens
107. 1 groene spread

108. 2 roode gardijnen met een omloopjen en schoorsteen-cleed

Op de hangcamer

109. 3 witte bedcleeden
110. 2 groene gardijnen met een omloopjen
111. 1 groen wagencussen
112. 2 deekens
113. 1 hooftcussen met een sloop
114. 1 groene groote stoel
115. 1 schilder d bort
116. 2 straetse schaelen
117. 1 parsjen
118. 1 preecstoel
119. 1 kistgen
120. 1 verckens vleisvatje
121. 1 cleijn bortje met schrift

Opde solder

122. 1 swart grofgreijne pack cleeren
123. 4 swarte lakens packen
124. 2 roode wollenhembden
125. 2 blauwe onderbroecken
126. 1 witte onderbroeck
127. 3 oostindische wambassen
128. een couleurde innocent
129. 1 japonse rock die niet en doocht vol gaten
130. 2 paar stropcussen
131. 4 paar coussen
132. 1 reyssack
133. 2 paar ondercussen
134. 1 paar hantschoenen
135. 2 roode omloopjes
136. 1 schoorsteencleet
137. 4 gardijnen
138. 4 swarte hoeden
139. 1 swarte muts van t'hoofd fluweel
140. 3 lakens swarte mantels
141. 1 borstlijff
142. 2 globijs
143. 3 cleijne borstjes joffrouwen
144. 2 bandeliers
145. 1 blicken cruijtvles
146. 6 staenders cussens
147. 1 craechrackjen
148. 1 spinwiel
149. 1 groen omloopjen
150. 1 damasten roode hemtrock
151. 1 roode spread
152. 1 cruijddoos
153. 1 swarte schuijer
154. een groene spread
155. een borduijrt cleed
156. een oostindische spread
157. 6 voetleggers cussens
158. twee sloopen
159. 2 slaepcussens
160. 2 voerde deekens
161. 1 spaanse deecken
162. 1 groot bort van begraeffenis van prins
163. 2 schilden
164. 1 groote mantelpars

165. een tafeltjen met een groen cleetje daerop
166. 1 viercante groene tafel
167. 1 kaesbortjen ront
168. 6 kleeerstocken
169. 4 laeckens
170. 2 hembden
171. 5 sloopen
172. 1 peulsack
173. 4 servetten
174. 2 handoecken
175. 3 dasjes
176. 1 slaepmuts
177. 2 cussendoeckjes
178. 14 doeckhuijven
179. 3 cragen
180. een grofgreijnen mantel
181. 2 swarte lakens huijcken
182. 1 grofgreijnen rock
183. 1 rossen schort
184. 3 borstlijven
185. 2 stofmanteltjes
186. 4 kletjes
187. 2 oostindische hemtrocken
188. 1 boratten jack
189. 1 rootscherlakens borstrock
190. 2 rijchlijven
191. 1 swarte lakense rock
192. 1 fluwelen halscraech
193. 1 paar coussen
194. 1 sonnekenet (?)
195. 1 kapjen van sijd
196. 1 cralen kapjen
197. 2 pearsen schorteldoecken
198. 3 bruijne schorteldoecken
199. 2 bleecke schorteldoecken
200. 1 swarte zijden sluijer
201. 2 blauwe zijden sluijers met een blauwe roos
202. 2 orangie cousebanden met lint
203. 2 witte schorteldoecken
204. 4 vluchtjes
205. 1 ondermutjen
206. 1 riem met coperen sloten
207. een pluimpjen
208. vijf nieuwe trecksagen mette heften
209. ende een weijnig rommelingh opde boven solder
210. een cleijn casjen
211. een groote geele kist
212. 1 stoelcussen
213. 1 eerden schael

Op het schrijfcamertjen alle de boecken, papieren doosjes, laetjes, sulcx het selve hiernae sal werden beschreven ende daernae bevonden t' gene volcht

214. een bijbel in folio
215. een voijagie van Jan Huijgen van Linschoten
216. een huijsboeck in folio
217. een bijbeltje in octavo
218. een testament in quarto
219. een latijns boeck
220. Emanuel van Meteren in quarto

221. cathagismus in quarto
222. predication in quarto
223. stichtelijcke rijmen camphuijsen
224. de 3 hemelsche tractaten in quarto
225. belijdenissen van t' gevoelen der remonstranten
226. nog 6 cleijne boeckjes

Int spijsen beneden

227. 7 servetten
228. 5 vrouwen hembden
229. 4 mans hembden
230. 4 sloopen
231. 2 peulsacken
232. 1 laecken
233. 2 tafellakens
234. 1 handoeck over de rol
235. 3 cragen
236. 2 slaepmutsen
237. 5 neusdoecken
238. 14 beffen
239. 3 dasjes
240. 1 hengel
241. 2 riemen met silver beslagen
242. 3 silveren lepels
243. 1 silveren vurckjen
244. 1 silveren kroesjen
245. 1 mes met een silveren hecht
246. 1 boeckjen met silveren crappen

Int voorscheven oostindische coffertje

247. een silveren vergulden kelk op een kokesnoot
248. twee silveren schalen
249. een silveren mostertpot met een
250. silveren lepeltje daerin
251. 2 fluwelen tassen met silveren raexjes
252. een silveren sleutel raecx
253. een silveren riem
254. een silveren schorthaeck
255. een silveren scheed
256. een tuijch met 3 banden met 2 silveren
257. messen daerop
258. een scheed met 3 silveren banden met
259. twee silveren messen met een kettingh
260. een riem met coperen slooten
261. een sackjen met gelt
262. met een doosjen daerin toegesegelt mettet merck van Willem Ijsbrantsz selfs bese-gelt
263. noch een andere grooten sack met gelt besegelt alsvoeren sijn t'samen hiernae gespecificceert

Linnen int selve coffertje

264.	3 laeckens
265.	9 sloopen
266.	1 peulsack
267.	7 servetten
268.	3 tafellakens
269.	1 heel groot tafellaken
270.	1 fluwele mof
271.	1 gout wichtje

Inde voorschreven trecktafel

272.	een root fluwele buijl met silveren cnopen
273.	een memorie boeckjen met silveren crappen
274.	een signet met silver aent eijnde
275.	in een van de middelste laetjes f 119-14-8
	in het zijdlaetje - - 17- 8-0
	in een ander laetje - 60- 0-8
	in een ander laed 21 gln
	25st daerof aan meijssen die t' huijs bewaeren gegeven 12 gulden 2 sts suiwer - 9- 0-0
	nog bij hem Bontekoe selfs bevonden aen gout eene some van 52-10-0
276.	verders twee wateremmers met
277.	de vatebanck ende wat rommelingh
278.	een vierkant oostindisch lanck doosjen
279.	een kisjen met eenige laetjes daerin wat stiermans
280.	gereetschap

262.	een doosjen daerin bevonden
281.	een hoedbantjen met robijnen in gout geset

Ringen

282.	een doornde croon
283.	een slangh ringh
284.	een roosjes ringh
285.	een clauw ringh
286.	twee trucois ringen
287.	een merckringh
288.	vier suff ringen
289.	een ameliierde hoep
290.	een silveren bruijnvisje
291.	twee oude rosenobels
292.	een gouden ducaton
293.	een vierkant gouden stuckjen
294.	een rijcxdaelder wildeman
295.	5 stuckjes oostindies gelt
261.	specie bevonden in een sack
296.	35 1/2 r 50 stuyv 25- 4- aen payment 2-15-

f 116-14-

297.	noch 5 silveren potpenningen waeronder een vierkant,
------	--

263.	Inde andere sack
298.	aen dubbelde stuijvers 140- 0-0
	aen 28 stuijvers en 20- 4-0
	rijcxdaelders 70 ducaton
	à 63 st 220-10-0
	380-14-0

299.	25 cleijne potpenninghjes
300.	1 silveren ringh met 4 witte cralen

Aldus geïnventarieert ten overstaen vande ondergeschreven vrienden en erfgenamen van voorschreven Willem IJsbrantsz. Bontekoe, mitsgaders de voochden van kinderen en erfgenamen van Eeltjen Bruijnen, sonder datter ijets haer wetens is verswegen ofte ten quade achter gehouden, sonder bedroch, t' oirconde der waarheijt is dezen geteijckent in Hoorn opden 15 martij Anno 1657

Elbert Fransz
Dirck Dircks Tonnestoel
IJsbrandt Jacobsz.
Reijnder Hartmans
Lobberich IJsbrants Bontekoe
Pieter Reinders
Volckert Jacob....
Jan Verschuer
Mij present
Corn: Masier Notaris
Publ 1657

NOTEN

1. Archiefdienst Westfriese Gemeenten (hierna AWG), Notarieel Archief 2094, 15 en 21 maart.
2. "Het Journaal van Bontekoe", bewerkt door Lennart Nijgh met een bijdrage van Piet Boon, blz. 137 e.v.
3. J.R. Brozius zal binnenkort een artikel publiceren dat wellicht meer duidelijkheid zal geven over de behuizing en financiële bezigheden van Willem IJsbrantsz. Bontekoe.
4. Zie ook hierover: R. de Knecht, "Boedelinventarissen", Oud Hoorn, 1989, afl. 4.
5. De nummering is uit praktisch oogpunt toegevoegd. Bij de transcriptie gaf één woord moeilijkheden: sonnebrevet/sonnekenet (194). Graag suggesties!
6. J. Pijzel-Dommisse, "Het poppenhuis van het Haags Gemeentemuseum", Gent, 1988, blz. 79.
"De Boedel van een Hoornse bakker", brochure Westfries Museum, Hoorn, 1990, blz. 7 e.v.
7. Dit blijkt o.a. uit een boedelinventaris, gepubliceerd in: Th.H. Lunsingh Scheurleer, C.W. Fock e.a., "Het Rapenburg", Leiden, 1987, dl 2, S.A.5219.
8. Wat de "staenders cussens" zijn is onduidelijk.

delijk. Een staander kan zowel de betekenis hebben van een vat, als van een soort driepoot. Zouden het dan kussens voor de verouderde stoelen tonnestoel of diestal geweest kunnen zijn? De heer J.E. de Visser opperde, dat het wellicht fraaie kussens zijn die stonden, en waar niet op gezeten mocht worden.

9. J. Pijzel-Dommisse, o.c., blz. 49 e.v.
10. A.W.G. Oudrechtelijk Archief 4662.
11. Zie over dit onderwerp: B. Wander, "Een zekere plaats", ongepubliceerde lezing gehouden te Utrecht, 1992.
12. Jan Hijgen van Linschoten, "Itinerarium ofte Schip-vaert naer Oost ofte Portugaels Indien, Amsterdam, herdruk, 1644, blz. 104
13. Met dank aan de heer J.P. Puype.
14. "Journael ofte gedenckwaardige beschrijvinghe van de Oost-Indische Reyse van Willem IJsbrantsz. Bontekoe", opnieuw uitgegeven door G.J. Hoogewerff, 2de herziene druk, Utrecht, 1930, blz. 25.
15. C.Hom, "Hoornse schilders in de 17e eeuw", Oud Hoorn, 1992, afl. 3 J.R. Brozius, De portretschilders, Oud hoorn, 1993, afl. 2.
16. Ook in boedels in Alkmaar en Leiden komen dergelijke bordjes voor. Zeventiende eeuwse reliëfs van albast waren uit Mechelen afkomstig; Vriendelijke mededeling van de heer J.E. de Visser.
17. Van het praalgraf van Willem van Oranje is een Delftse plaque bekend uit 1657, naar een prent van Isaack Junius. Maurits zal niet in aanmerking komen, omdat hij fel tegenstander was van de Arminianen. Van de lijkstatie van Frederik Hendrik zijn meer prenten bekend, Van Willem II wordt 1 gravure vermeld in F. Muller, De Nederlandsche Geschiedenis in platen, Amsterdam, herdruk 1970.

Bontekoe's rijke boedel met "costelijck" bezit uit Oost-Indië

Behalve de in het vorige artikel genoemde schilderijen en borden diende ook het Chinees porselein, door Masier 'Oostindieswerck' genoemd, als wandversiering (en als gebruiksgoed). Het werd op richels boven bedsteden en deurposten, en boven op kasten te pronk gezet. Deze gewoonte heeft lang stand gehouden: eind 18de eeuw staan in vele Hoornse huizen 'stelletjes' porselein (dan Japans) op de kast.

Vooral de grote stukken porselein komen daarvoor in aanmerking; dat zijn de '3 halve lampetschotelen' (21) en de '7 drielingen' (22). Het woord 'half slaat op het formaat, evenals 'heel' en 'dubbel' dat vaak in beschrijvingen van porselein voorkomt. Een hele lampetschotel had een afmeting van ± 50 cm.

'Drieling' duidt op een bepaald soort schotel, die vaak in drievoud als decoratie neergezet werd op kasten en richels boven deuren, schoorstenen en bedsteden.¹⁸⁾ In de bekende klucht van Thomas Asselijn zegt Jan Klaasz wanneer hij een schotel breekt: "Ien van mijn beste Posteleine schuttels, een drieling; ze kost memooi over de 10 guldens".¹⁹⁾

Eind 16de eeuw werd het eerste Chinees porselein door de Portugezen naar Europa gebracht.

In 1602 werd te Middelburg voor het eerst Chinees porselein geveild. Dit was de buitgemaakte lading van Portugese galjoenen, 'kraken' genaamd (waarschijnlijk afgeleid van het Portugese woord *carques*). Dit porselein werd vanaf die tijd 'kraakporselein' genoemd.

Na de oprichting van de V.O.C. in datzelfde jaar volgden meerdere veilingen, o.a. in Amsterdam in 1604.

In beginsel was dit het porselein uit de periode van Mingkeizer Wan-Li (1573-1619); het exportprodukt werd in grote hoeveelheden vervaardigd en was ook kwalitatief een massaproduct. In 1608 kocht de V.O.C. ondermeer 50.000 boterschotels en borden. Het ornament was in blauw onder het glazuur geschilderd. Jan Huijgen van Linschoten was diep onder de indruk van dit terre materiaal. Het porselein dat alleen bestemd was voor 'de heeren ende regierders van 't landt' was zo fijn 'dat geen christallijnen glas da-

In het kwartaalblad van 15 maart jl. wijdde Liesje Schram haar eerste artikel aan de aardse goederen van Hoorns beroemde schipper Willem IJsbrantszoon Bontekoe. Daarbij werd de totale boedelinventaris gepubliceerd, dus ook van de zaken, die in deze nieuwe bijdrage aan de orde komen. In dit nummer besluit Liesje Schram, medewerkster van het Westfries Museum, haar beschrijving van Bontekoe's inventaris.

er bij te ghelijcken is'.²⁰⁾

Kenmerkend voor dit vroege blauw-en-wit porselein is de versiering in vakverdeling en medaillons met bloemen, symbolen en ook menselijke figuren. Op de bodem van kommen en schalen staat vaak een veelhoek met een versiering van vogels en planten op rotsen bergformaties. Op vele stillevens uit de 17de eeuw staat dit kraakporselein afgebeeld.

Na dit Wan-Li porselein komt nog vóór de Ch'ing-dynastie het zogenaamde Overgangsgoed met een an-

der ornament en andere, ook Europese vormen. De vakverdeling verdwijnt, de voorstelling wordt meer verhalend en vaak ziet men als ornament een gestileerde tulp.

Voor de Delftse aardewerkfabrieken is dit kraakporselein een grote inspiratiebron geweest. Technisch werd een grote perfectie bereikt, terwijl de onbegrepen symbolen vaak werden verbasterd.

Vele porseleinen 'coppen' (24, 25), 'commen' (26, 27) en 'schutteltjes' (31) had het echtpaar Bontekoe in zijn bezit. De '3 clapmut(s)jes' (23) hadden de vorm van kommetjes met een horizontaal liggende rand.

De maaltijden

Het 'Oostindieswerck' zal ongetwijfeld de eettafel in huize Bontekoe wel eens opgeluisterd hebben. Toch kwam het 'tinwerck' voor het daags gebruik daar het meest voor in aanmerking.

Masier noemt '6 groote schotelen' (36), '4 cleijne schuttels' (37), '2 butterschuttels' (39) en '8 tafelborden' (40). De schotels voor de boter zijn meestal herkenbaar aan de pin waarop de boter vastgeprikt kon worden.

Boterschotel van kraakporselein, van H. van Essen (1587-ná 1648).
Museum Boymans-van Beuningen.

Tin werd meestal opgeborgen in en aan houten rekken aan de muur. Vroeger schuurde men de borden tot zij blonken als zilver; tin werd beschouwd als het 'zilver der armen'.

Het ontbijt bestond gewoonlijk uit tarwebrood met kaas of boter.²¹⁾ Volgens de 17de eeuwse arts en 'voedingsdeskundige avant la lettre' Johan van Beverwijck, gebruikte men boter als aparte spijs en als saus.

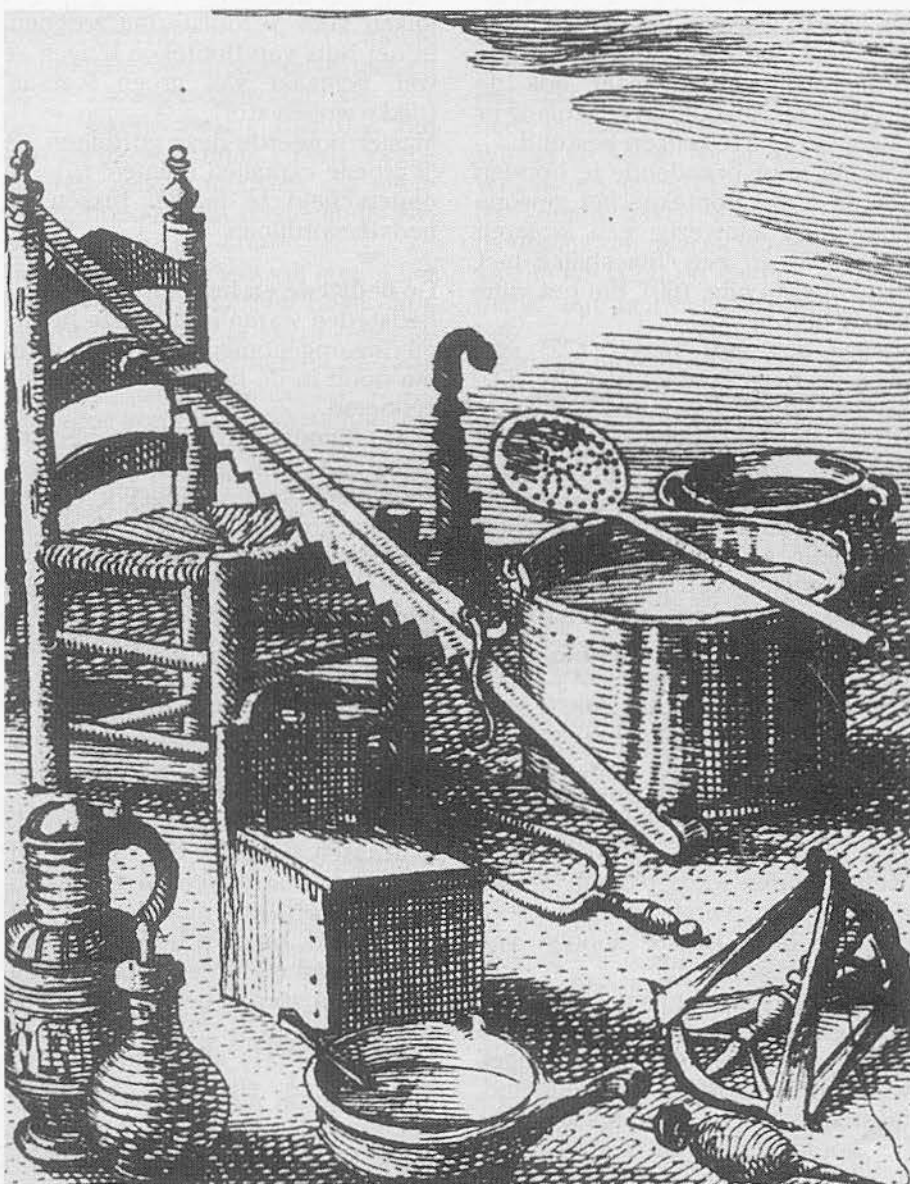
Als drank was (karne)melk, bier of water algemeen in gebruik, als deze laatste tenminste van goede kwaliteit was. In 1617, zo vermeldt Centen, moest men wel water drinken bij gebrek aan bier vanwege misoogsten van graan en hop door de strenge winter.²²⁾ Van Beverwijck achtte melk echter slecht voor de tanden, en raadde aan om een slokje wijn toe te drinken!

Voor het schenken van deze dranken had Bontekoe diverse kannen: drie wijnkannen (34, 86), drie 'cannen met tinnen leden' (deksels) (88), en een 'rouaense kan' (89). Wijnkannen hadden in het algemeen een hogere voet dan de bierkannen. Behalve de tinnen exemplaren waren kannen en kruiken die van steengoed vervaardigd waren, al sinds de Middeleeuwen zeer populair. Zij werden ingevoerd uit het Rijnland (voornamelijk uit Raeren, Siegburg, Aken, Frechen en Keulen.) en waren in vergelijking met aardewerken kannen minder breekbaar en beter waterdicht. De verschillende kannen met zilveren of tinnen deksel (86, 87, 88) in de boedel kunnen heel goed van Duitse makelij zijn geweest.

De 'rouaense kan' was afkomstig uit Rouen, dat eind 16de eeuw bekend stond om zijn majolica vervaardigd in Italiaanse trant. Na 1600 kwam het blauw wit aardewerk daar in de mode met Chinese invloeden.

Als eventueel drinkgerei worden genoemd een tinnen 'copje' (47), 2 'kleine kantjes' (90), een 'silveren kroesjen' (244) ende porseleinen 'coppen' (24, 25).

Bij het zilverwerk in het "oostindische koffertje" bevonden zich ook nog twee 'silveren schalen' (248). Tijdens zijn tocht naar Oostindië gaf Bontekoe enkele eilandbewoners 'wijn te drincken uyt een silveren schael; sy waren so wijs niet dat sy daer te degen uyt konden drincken, maer staken het hoofd of aengesicht in de schael en droncken ghelijck de beesten uyt een emmer²³⁾ drincken'. Met tinnen bestek was het echtpaar niet ruim bedeed. Voor de soep en pap hadden zij '3

Huisraad van pasgehuwen, uit R. Visscher, Sinnepoppen, 1614.

silveren lepels' (242) uit het kleine kastje beneden, waar zich ook nog een 'silveren mes' (245) bevond. Vaak droeg men messen, al of niet met mooie heften, bij zich in een schede; Bontekoe bezat er twee (259), zorgvuldig opgeborgen bij de kostbaarheden in het 'oostindies koffertje'.

In het kleine kastje lagen ook nog '7 servetten' (227), '2 tafellakens' (233) en een 'silveren vurckjen' (243). Vorken als vanzelfsprekend bestek kwamen in die tijd nog niet voor: men at immers veel met de handen.

Echt populair werd de vork pas in de 19de eeuw, toen de aardappel als voedsel algemeen werd.

Servetten waren dan ook geen overbodige luxe; aan de muur hing ook nog 'een handoecksrol' (20), een stok, meestal evenwijdig lopend met de muur, waarover een handdoek gehangen werd.

Bij de warme maaltijden werd vis of vlees gegeten, vers of gezouten.

Voor dit zouten had men vaatjes (120) in gebruik, die vaak op zolder stonden. Voor grote stukken vlees had Bontekoe een tinnen 'boutbetiel' (33) in zijn bezit. Een 'betiel' is een grote schotel die ook van aardewerk gemaakt kan zijn.

Warmoes (groente) bestond vaak uit peulvruchten en (zgn. Hoornse) knollen, en stond dagelijks op het menu. Met zout (41) en 'mostert' (249) werd het eten gekruid.

In 1629, zo schrijft Velius, was het een moeilijke tijd, "alleen uytgenomen het Ooft dat hier om onse Stad overvloedig wel geraekt was, en daarom seer goed koop, tot verquikkinge van de schamele gemeente". Bontekoe bezat 15 porseleinen 'fruitschaeltjes' (28, 29).²⁴⁾

Halverwege de middag en 's avonds werd brood gegeten. Koffie en thee waren nog niet aan de orde; deze dranken, waarover de meningen later zeer uiteen zouden lopen, werden pas eind 17de eeuw meer algemeen.

De haard: warmte, energie en licht

De open haard was niet alleen een bron van warmte, maar ook de plaats waar gekookt werd, zolang er nog geen aparte keuken bestond.

Om het vuur brandende te houden was in huize Bontekoe het gewone haardgerei aanwezig: een koperen 'pijp' (55) en een 'blaesbalck met een coperen pijp' (60), om het vuur aan te blazen.

Verder nog een 'tangh' (72) van ijzer, en twee asschoppen (54, 73), een van koper en een van ijzer.

Onder aan de schoorsteen hing altijd een zogenaamd valletje, hier door Masier 'schoorsteenkleed' (108) genoemd. Dit kleed, hier rood van kleur, was in de eerste plaats opgehangen in verband met de trek van de schoorsteen, maar had wel degelijk ook een decoratieve functie.

Eeltje beschikte bij het koken over een 'roode' vleesketel (48) en een 'geel visketeltje' (49). Met 'geel koper' wordt eigenlijk messing bedoeld, een legering van koper en zink.

'Ketels' waren wijde pannen, en onder 'pannen' verstond men steelpannen; deze laatste konden van koper, ijzer of blik zijn.

Al deze pannen hingen boven het vuur aan een hangijzer dat versteld kon worden. Een dergelijke 'heugel' wordt altijd in de boedels genoemd, maar is blijkbaar door Masier over het hoofd gezien. Of zou de haard na de dood van Eeltje niet meer voor koken gebruikt zijn?

Pannen zonder hengsel konden op een ring aan de heugel gezet worden, of op een driepoot geplaatst worden. Dergelijke 'treeften' (71) werden ook wel gebruikt om vlees en vis op te roosteren.

Spijzen kon men warm houden op de koperen 'confoor' (62), een bak op pootjes waarin men gloeiende kooltjes deed.

Wanneer men 's avonds naar bed ging werd een 'stolp' over de nog gloeiende as gezet; deze kon van aardewerk of van metaal gemaakt zijn. In de boedel van Bontekoe zal dit de koperen 'stulp' geweest zijn (61); het 'stulpbort' een afdekplaat. 's Winters vormde de haard ook een lichtbron; 4 'coperen kandelaers' (53) en 2 'blakers' (56, 68) zorgden verder voor verlichting. Misschien stond één daarvan in het 'blintvenstertje'? (96) Vóór het slapen doofde men de vlam met het dompertje' (vaak kegelvormig hoedje van metaal). (59)

In het voorhuis, waar meestal de 'lantaren' (19) hing, ontbraken vaak gordijnen, omdat 's avonds meestal

luiken voor verduistering zorgden. In het huis van Bontekoe hingen ze wel, gemaakt van groen 'carsaij' (dikke wollen stof).

Masier noteerde deze gordijnen als '2 groene carsaijen raemen' (5), om onderscheid te maken tussen de bedsteeggordijnen.

De bedstede en het bed

Bedsteden waren in de vaste betimmering opgenomen en werden daarom nooit in de boedelinventarissen genoemd.

In de binnenhaard was de bedstee meestal vlakbij de haard gelegen, zodat men zoveel mogelijk van de warmte kon profiteren. Ook op de hangkamer bevond zich in het huis van Bontekoe waarschijnlijk een bedstede, gezien al het beddegoed dat vermeld wordt en de 'groene gardijnen' (110).

Losstaande bedden, meestal 'ledikant' genoemd, kwamen in die tijd nog nauwelijks voor en dan alleen in de rijkere boedels.

Met de 'bedden' (103) werden de matrassen bedoeld, die op een onderlaag van stro werden gelegd. Zij waren doorgaans met dons en veren gevuld. Aan het hoofdeinde lag over de gehele breedte een langwerpige kussen, 'peluw' genaamd (hier 'pueluw') (104) met een 'peulsack' (231) als sloop. Daarop kwamen de eigenlijke hoofdkus-

sens, ook vaak als 'slaepcussens' (105) aangeduid.

Op de bedden kwam vervolgens een soort onderlegger (hier waarschijnlijk aangeduid met 'bedcleed' (109), met daarop het onderlaken.

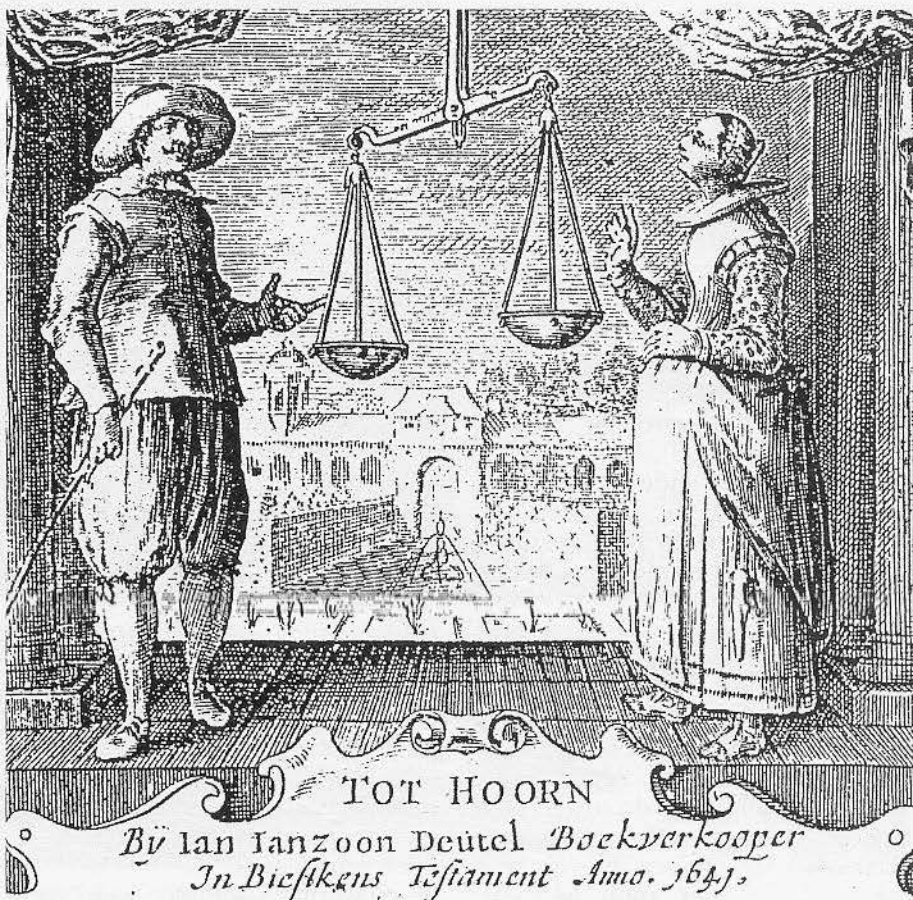
Als linnengoed had Eeltje in totaal tot haar beschikking: 21 'sloopen' (171), 8 'laeckens' (169) en 4 'peulsackken' (172, 231), die in die tijd van linnen gemaakt waren. Misschien had Eeltje zelf wel het vlas gesponnen; op zolder stond immers een 'spinwiel' (148).

Er waren in totaal 8 'deeckens' (106, 112), waaronder 2 'gevoerde' (160) en 1 'spaanse' (161).

Of deze laatste term betrekking had op de Spaanse wol die vaak gebruikt werd, of op de wijze van vervaardiging, is niet duidelijk.

Boven op al het beddegoed kwam tenslotte een 'spread' te liggen; in huize Bontekoe bevonden zich er vier, 2 groene (107, 154), 1 rode (151) en 1 'oostindische spread' (156). Met deze laatste spreid doet zich weer hetzelfde probleem voor als met het 'oostindies koffertje'; het kan een Chinese spreid zijn geweest, maar evengoed een exemplaar uit India, b.v. van sits.

's Winters konden Willem en Eeltje hun bed voorverwarmen met de koperen 'betpan' (61), gevuld met gloeiende kooltjes uit de haard. Deze beddepannen hingen meestal

Echtpaar met kleding ± 1640 uit Huwelijkx Weegh-Schael, Hoorn, 1641.

naast de bedstee of de schoorsteen. De 'slaepmutsen' (236, 176) tenslotte maakten de nachtrust volmaakt.

De kleding van Willem en Eeltje

Bijna alle kleding van het echtpaar Bontekoe lag op de zolder; beneden in het kleine kastje lagen nog wat linnen kledingstukken opgeborgen zoals enkele 'hemden' en 'beffen' (228, 229, 238).

"Wat het kleet angaat, dat verciert vaak de Man, of het ontciert, naa't is den ghenen die 't heeft an".²⁶⁾

Masier is begonnen met de kleding van Bontekoe zelf op te noemen. De 5 'swarte packen', van grofgreijn 27 (122) en van laken (123) zal Bontekoe wel het meest gedragen hebben. Een 'pack' bestond evenals nu uit een jasje (wambuis genaamd) en een broek. Beide kledingstukken ondergingen in de 1ste helft van de 17de eeuw de nodige veranderingen al naar gelang de mode. Het wambuis, dat voor met een dichte rij knopen gesloten werd, zat eerst strak om het bovenlijf, maar werd steeds wijder. De taillelijn verschoof omhoog en later weer naar beneden, wat weer gevolgen had voor de lengte van het zogenaamde schootje.

De broek was aanvankelijk gepoft tot boven of onder de knie, maar werd later cilindervormig, waarbij de lengte kon variëren.

In de boedel staan nog 3 'wambassen' (127) vermeld uit Oost-Indië; helaas is ook daar weinig over te zeggen, behalve dat zij waarschijnlijk wat kleuriger geweest zullen zijn dan de zwarte exemplaren van laken.

Bredero beschrijft in 1615 een 'schoon Oostindies kleedt, gheschildert, door Indianen gemaakt' hiermee kan ook weer Indiase sits bedoeld zijn.²⁹⁾

De linnen kragen en beffen (179, 235, 238) met of zonder kant bleven de eerste helft van de 17de eeuw in de mode. Eerst nog stijf geplooid, zoals de Spanjaarden droegen, en later steeds lossier, op de schouder liggend. De gesteven halfronde kragen werden soms gesteund door een ijzeren frame, in de boedel van Bontekoe misschien wel aangeduid met een 'kraechloot' (44)³⁰⁾. Tegen het midden van de eeuw werden de kragen kleiner en glad, zonder kant. In het kastje beneden lagen 14 beffen en 3 kragen; deze kunnen ook van Eeltje geweest zijn.

Bontekoe draagt op de afbeelding in het 'Journael' een ongesteven kraag met een randje kant erlangs; zijn wambuis met schouderkleppen en knopen is gedeeltelijk zichtbaar.

Voor al op de schilderijen van Rembrandt en Frans Hals is zo'n mooie combinatie van het zwarte pak en de witte kraag te bewonderen.

De 3 'lakens swarte mantels' zijn korte, cirkel- of bijna cirkelvormige mantels zonder mouwen, die evenals de hoeden ook binnenshuis wel gedragen werden. (140)

De hoeden waren van vilt met in het begin van de eeuw een hoge cilindervormige bol met korte rand; later werd de bol kleiner en de rand breder.

Bontekoe kon zijn 4 'swarte hoeden' (138) 'nog sieren met een 'bantjen' (281) bezet met robijnen, die hij in een apart doosje bewaarde.

Ronde mutsen werden ook wel gedragen; Bontekoe had een zwarte van fluweel (139).

De 'Japone rock die niet en doocht vol gaten' (129), is een lange kamerjas voor heren, van zijde gemaakt. Of Bontekoe dit kledingstuk na 1640 in Holland heeft gekocht of al eerder uit Oost-Indië heeft meegenomen is niet duidelijk.³¹⁾

De 'coleurde innocent' (128) is eveneens een-ruimvallende-kamerjas. 32

Op de zolder liggen 3 'hemtrocken', een van damast (150) en 2 'oost-indische' (187); in de 17de eeuw wordt dit kledingstuk door de man ook wel onder de bovenkleding gedragen.

Als onderkleding kon Bontekoe linnen of wollen hemden (124) dragen, en een witte of blauwe onderbroek (125, 126). Onderbroeken kwamen tot in de 18de eeuw nog niet veel voor

Onderkousen en kousen waren in het begin van deze periode meestal wit of zwart, maar werden tegen het midden van de eeuw kleuriger en ook lossier om het heen gedragen. Bij de korte en halfkorte broek werden door de man kousenbanden gedragen, maar ook de vrouw was aangewezen op dit kledingstuk.

Op zolder lag één paar 'orangie cou-sebanden met lint'. (202) De kleur oranje kwam in kleding niet veel voor. Misschien weer een blijk van Oranjegezindheid?

Schoenen, zowel van Willem als van Eeltje, ontbreken; meestal werd een laag leren model gedragen.

Ter vergelijking is het misschien interessant om te vermelden dat Piet Hein bij zijn dood in 1629 ondermeer naliet: 15 paar kousen, 6 paar schoenen, 1 paar laarzen, 8 hoeden, 4 mutsen en 14 slaepmutsen, 9 pakken en 5 mantels, met nog diverse wambuisen, 'kolders' en 'rockgens' (deze werden over het wambuis gedragen).³³⁾

"Wat is ons huys en vuer een sonderlingh gerijf Maer meest en boven al de clederen aen 't lijf".³⁴⁾

Het lijkt of Masier een scheiding heeft gemaakt tussen de kleren van Willem en Eeltje. Na de kleding van Willem noteerde hij eerst nog allerlei andere zaken als kussens en meubilair, om daarna verder te gaan met linnengoed en kleding die duidelijk aan Eeltje toebehoord hebben.

Tien jaar na haar dood, zal deze inventarislijst echter geen goed beeld meer geven van haar garderobe en zullen ongetwijfeld de nodige stukken al uit de boedel verdwenen zijn. De kleding van de burgervrouw in de eerste helft van de 17de eeuw (Eeltje sterft in 1646) bestond allereerst uit een lijfje en een rok. Dit lijfje (ook 'borstlijf' genaamd 184) werd gedragen over een soort corset, het 'rijchlijf' (190); de overgang tussen lijfje en mouwen werd geaccentueerd door schouderkleppen.

De geplooid kraag was ook bij de vrouwen lang in de mode. Na 1630 wordt de platliggende kraag meer gedragen, vaak in combinatie met een halsdoek.

De 2 genoemde 'stofmanteltjes' (185) kunnen wijde jakjes van een eenvoudige stof zijn geweest, die veel in huis werden gedragen. De 4 'kletjes' (186) zijn eveneens jakjes; deze term kwam in Westfriesland nog tot eind 18de eeuw voor. Het 'boratten jack' (188) is gemaakt van een stof met wollen inslag en zijden kettendraad.

In de inventaris staat 1 'groffgreijnen rock' (182), 1 'swarte lakense rock' (191), en 1 'rossen schort' (183) vermeld; deze werden gedragen op een hoepelrok of een wrong op de heupen, die beide ontbreken in de boedel.

Sommige rokken hadden een split en konden ook eventueel opgenomen worden zodat de onderrok zichtbaar werd.

"Mijn schort-haack, in mijn schort, mijn schorteldoek, mijn huyck"³⁵⁾ Een 'schort' was eveneens een rok, terwijl een 'schorteldoek' een schort was (197, 198, 199, 203).

Zij bezat 9 schorten: 2 paarse, 3 bruine, 2 bleke (waarschijnlijk van ongebleekt linnen) en 2 witte. De meeste vrouwen droegen een muts of huif; vele modellen waren mogelijk, maar worden niet omschreven in de boedelinventarissen.

In deze boedel staat 1 'ondermut(s)jen' (205) vermeld en 14 'doeckhuijven' (178). De later zo genoemde 'vleugelmuts' bleef lange tijd populair; deze muts wordt gekenmerkt door twee 'vleugeltjes'

aan de slapen, en werd nog lang door oudere vrouwen gedragen.

Ook de muts met opstaande rand was in de mode, die men later 'boogje' noemt.

Masier vermeldt twee maal een 'kapjen', één van zijde (195), en één met 'cralen' (juwelen 196) bezet; deze kapjes kwamen eind dertiger jaren in de mode, en Eeltje kan deze nog best aan het eind van haar leven gedragen hebben.

Als ondergoed droeg zij linnen 'vrouwenhembden' (228) of een wollen 'rootscharlakensborstrock' (189). Onderbroeken ontbraken; vrouwen droegen voor dat doel meestal doeken.³⁶⁾

Een voor ons klimaat onmisbaar kledingstuk was de 'huik'; Eeltje bezat er 2 van zwart laken (181). Dit waren wijde mantels zonder mouwen, soms in plooitjes geperst (de 'grootte mantelpars' (164) op zolder heeft misschien daartoe gediend). De stof van de huik werd op het hoofd bijeengehouden door een klep of een plat hoedje met bovenop nog een soort handvat. De huik werd door vrouwen ook veelgedragen om naar de kerk te gaan.

De 3 'sluijers' (200,201) roepen vraagtekens op: zijn het inderdaad sluiers en behoorden zij aan Eeltje toe, of zijn het sjerpen, van Bontekoe zelf? Deze betekenis had het woord 'sluier' n.l. ook in de 17de eeuw. Dergelijke sjerpen werden horizontaal hoog onder de armen gedragen of vanaf de rechterschouder schuin naar beneden. Op de schutstukken van Jan Albertsz Rotius (1624-1665) in het Westfries museum is deze mode goed te volgen. Wanneer men de garderobes van het echtpaar nog eens bekijkt komt men tot de conclusie dat Willem en Eeltje een tamelijk conservatieve kleding hebben gedragen met veel zwart, en dat zij zich als gelovige Remonstranten niet aan buitenissheden gewaagd hebben. Opvallend is ook dat bij de kleding van Willem geen enkel paar manchetten vermeld staat.

Zilveren tuig en potpenningen

In het 'Oostindische koffertje' werden behalve enkele reeds genoemde goederen nog meer kostbare zaken opgeborgen: zilveren sieraden en twee zakjes met geld (261, 263). In de 17de eeuw droegen zowel mannen als vrouwen een riem of gordel, in eerste instantie om hun kleding omhoog te houden. Vaste zakken in broeken en rokken bestonden nog niet en het was dan ook praktisch om b.v. mes en geldbuidel aan die riem te hangen.

Het echtpaar Bontekoe bezat 4 van dergelijke riemen (260, 241); waarschijnlijk behoorde het exemplaar dat geheel van zilver was (253) aan Eeltje toe. Aan deze riem kon zij de 'schorthaeck' (254) bevestigen met het 'tuych' (256).

Zo'n tuigje komt in de loop van de 17de eeuw steeds meer in de mode en werd gebruikt om allerlei nuttige gebruiksvoorwerpen aan te hangen. Enkele lange 'banden' (zilveren kettingen) hingen tot onderaan de rok, meestal onder 't schort of bovenkleed, met b.v.

'silveren messen' (259), een 'silveren sleutelraecx', (252) een 'fluwelentas' (251) en naaigerei. Dat een zilveren tuig in die tijd ook wel gezien werd als een verlovingssymbool is te zien op een schilderij van Herman Doncker.³⁸⁾

In Westfriesland werden deze tuigjes, die later wel chatelaines werden genoemd, nog tot eind 18de eeuw gedragen; in de musea in Hoorn en Enkhuizen zijn enkele mooie exemplaren te bezichtigen.

In een van de geldzakjes bevond zich een 'doosjen' (280) met ringen en munten, en het reeds vermelde hoedbandje. Liefst 12 ringen (282-289) worden genoemd; Ook uit boedelinventarissen elders in het land blijkt dat de ring toen een geliefd sieraad was.

De meeste benamingen spreken voor zich, zoals 'doornde croon', een 'slangh', en een 'clauwring'.

Het 'roosje' kan de benaming zijn voor een diamant, die in een punt is geslepen.³⁹⁾

Kokosnootbeker, Rijksmuseum, ± 1530.

De 'suffring' was een ring, die bestond uit 3 ringen aan elkaar.⁴⁰⁾ De 'hoep', hier geëmailleerd, was een veel voorkomende ring, die ook bezet kon zijn met stenen. De 'merckringh' was een zegelring.

Van twee ringen worden de stenen vermeld: een 'turquois' (groen-blauwe steen) en een met 'witte cralen' (300).

De ringen waren hoogstwaarschijnlijk van goud, gezien het feit dat het volgende voorwerp, een 'bruijnvisje' (290), voorafgegaan wordt door het woord 'silver'. Dit miniatuurtje had voor Eeltje misschien wel speciale betekenis; het huis van haar broer Pieter, gehuwd met Aafje Coen, de zuster van Jan Pietersz, heette immers de 'Bruijnvis'.

Op portretten uit die tijd werden door vrouwen veel ringen gedragen, ook aan pink en wijsvinger.

In datzelfde doosje bevonden zich ook nog wat munten: o.a. een gouden ducaton (292) en 2 oude 'rosenobels' (291); deze laatste waren Engelse munten, voor het eerst geslagen in de tijd van Edward IV (1442-1483) en van fijn goud vervaardigd. In de literatuur wordt de rosenobel getypeerd als een rijk bezit: in "Warenar" van Hooft b.v.: "Een iegelijk moet het anlegen naedat zijn staet vermagh, die niet te werck gaen of 't rosenobels zou regenen'."⁴¹⁾

De 'rijcxdaelder wildeman' (294) was waarschijnlijk een munt uit Brunswijk, en het 'oostindies' gelt (295) zal Bontekoe als aandenken aan zijn reis naar Azië hebben bewaard.⁴²⁾

In de twee geldzakken zat resp. f116-14-0 (296) en f380-14-0 (263) aan contanten, samen met 30 zilveren 'potpenningen' (297), d.w.z. zeer begeerde spaarpenningen.

Samen met het geld uit de trektafel bedroeg het totaal aan contanten: F856-0-16 (uitgedrukt in guldens, stuivers en penningen).

Wie verre reizen doet...

Een heel bijzonder voorwerp dat eveneens in deze kist bewaard werd is de 'vergulden kelk op een kokesnoot'. (247)

Al in de vroege middeleeuwen werden kokosnoten via de Rode Zee uit India naar Europa vervoerd. De Portugezen brachten deze felbegeerde noten ook vanaf de Afrikaanse westkust naar Lissabon, vanwaar export naar Engeland en de Nederlanden plaatsvond.

Al heel vroeg werd de kokosnoot in Azië en Europa van een - meestal zilveren - montuur voorzien, dat vaak nog verguld werd.

Ook Jan Huijgen Van Linschoten maakte op zijn reizen kennis met de 'coquos'. Hij schonk zijn vriend en stadgenoot Paludanus (1550-1633) allerlei exotische voorwerpen voor zijn beroemde rariteitenkabinet te Enkhuizen.

Deze hielp hem op zijn beurt bij de aantekeningen in zijn reisverhaal. Over de kokosnoten schreef hij: "van die tweede bolster maectmen niet alleen in Indien drinckbekers, maer oock bij ons, want die ghe-meene man gheloof, dat sulcke bek-ers eenighe cracht hebben te-ghens beroeringe, 't welck nochtans niet waer en is'."⁴³) Over dergelijke eenvoudige drinknappen is overigens weinig bekend.

Vanaf het midden van de 16de eeuw worden kokosnoten in Nederlandse inventarissen regelmatig vermeld, maar helaas zijn maar weinig voorbeelden in Nederlandse musea te vinden.

Toen Piet Hein in 1628 de zilvervloot veroverde, bevonden zich in de lading ook enkele 'klappesnooten met zilver beslaagen'.⁴⁴)

Enkele verticale banden verbonden de noot met de voet en de mond; de meest voorkomende vorm is de beker met deksel. De versiering op de noot zelf, vaak ook door goud- en zilversmeden aangebracht, maakte de vrucht in combinatie met het zilverwerk tot een waar kunstwerk (een artefact genaamd).

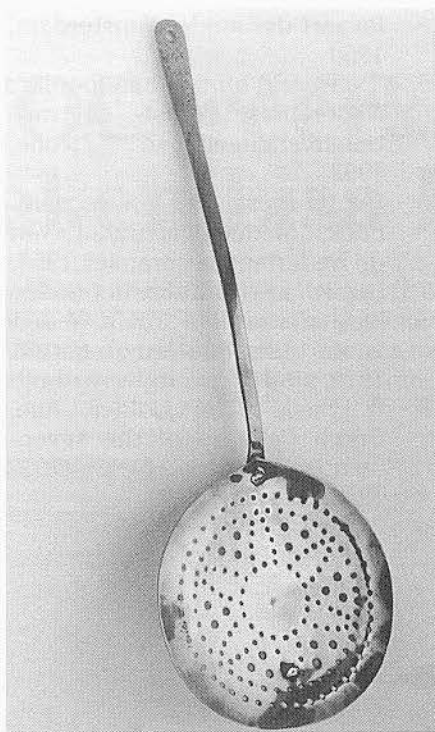
Op de vraag of Bontekoe de noot heeft meegenomen van zijn reizen - al of niet gevat in een montuur moeten we helaas ook het antwoord schuldig blijven.

Dat de kokosnoot een bijzondere rol in zijn leven heeft gespeeld, staat wel vast. Wanneer Bontekoe na de ramp met enkele bemanningsleden ronddobbert en eindelijk op een eiland belandt, is het eerste voedsel dat zij tot zich nemen het vruchtvlees en de melk uit kokosnoten. Na 'ellendighe pijn ende snying in 't lijf', en 'purgatie achternae', voelden zij zich weer helemaal opgefrist en brachten zoveel kokosnoten aan boord als zij konden, alvorens weer verder te varen richting Sumatra.⁴⁵)

Ook het 'kisen met wat stiermansgereetschap' (b.v. een passer en een jacobsstaf om de hoogte in graden te meten) herinneren samen met de 2 'globijs' en kaarten aan het schippersverleden van Willem IJsbrantsz Bontekoe.

De boekenkast

In het 'schrijffcamertjen' beneden bevonden zich 18 boeken, waarvan het merendeel religieus. Van nage-

Schuimspaan, Westfries Museum.

noeg alle banden wordt het formaat gegeven, maar de opgave van schrijver en titel is niet volledig.

Een 'latijns boeck' zou men in de boedel van Bontekoe niet verwachten; het is niet waarschijnlijk dat hij deze taal machtig was. Misschien stond er veel plaatwerk in, of betrof het een geschenk.

Alleen de 'Voijagie van Jan Huijgen van Linschoten' en het boek van Emanuel van Meteren (1535-1612), een Nederlandse geschiedschrijver die vooral gegevens over de strijd tegen Spanje op schrift stelde, waren boeken zonder godsdienstige inhoud. Het boek van Van Linschoten heeft Bontekoe op zijn reis naar Indië vergezeld en goede diensten bewezen, zoals bleek uit zijn tocht door de Chinese wateren.

De 'Stichtelijcke Rijmen' van D.R. Camphuijsen (1586-1619) en "Belijdenisse van t'gevoel der remonstranten" waren beide Remonstrante boeken die in het geheim gedrukt waren ten tijde van Maurits, die felgekant was tegen de Arminianen (Remonstranten).

Deze twee delen bevestigen nog eens de geloofsrichting van Bontekoe (en van Eeltje?).

De jongoverleden boekhistoricus B. van Selm heeft zich uitgebreid in deze boekenlijst verdiept.⁴⁶) Hij waarschuwt ervoor dat een scheiding in het leesgedrag van de academisch gevormde elite en de meer eenvoudige bevolking niet zo gemakkelijk te trekken is. Bontekoe is daar wel het bewijs van: hij las immers ook werken van schrijvers die

als vooraanstaande theologen en historici beschouwd werden.

Opvallend is nog dat Bontekoe geen exemplaar van zijn eigen journaal in huis had.

Tot slot

Het zou heel interessant zijn om het boekenbezit van Bontekoe te vergelijken met de bibliotheek van zijn tijdgenoten.

Dit geldt overigens voor alle onderdelen van de boedel, die de revue zijn gepasseerd. Dankzij het feit dat we even ongegeneerd hebben kunnen rondkijken in het huis van Bontekoe, zijn wel enkele dingen duidelijk geworden, maar ook nieuwe vragen onbeantwoord gebleven.

Een uitgebreider onderzoek naar en een goede registratie van de Hoornse boedelinventarissen zal daarvoor nodig zijn. Deze gegevens kunnen in combinatie met ander onderzocht archiefmateriaal, b.v. met betrekking tot vermogens, tenslotte leiden tot een betere plaatsing van Bontekoe in zijn tijd, en tot grotere kennis van de materiële cultuur van onze voorouders in Hoorn en omstreken.

NOTEN

18. In boedels van Rotterdamse meubelmakers uit begin 18de eeuw worden bepaalde kastjes "drielingen" genoemd. Uit ongepubliceerde doctoraalstudie: C. van Gulik, 'Meubels en meubelmakers in Rotterdam in tweede helft 17de en 18de eeuw', 1975.
19. Woordenboek der Nederlandsche Taal, 's Gravenhage, 1928 Thomas Asselijn, 'Jan Klaasz. (1682)
20. Jan Huijgen van Linschoten, o.c., blz. 29.
21. Dr. L. Burema, 'De voeding in Nederland van de Middeleeuwen tot de twintigste eeuw', Assen, 1953
22. Velius, 'Chronyk van Hoorn', 4de druk, aantekeningen van S. Centen, 1740, blz. 557
23. 'Journael', Hoogewerff, o.c. blz. 27
24. Velius, o.c., blz. 625
25. Dr. G.J. Boekenooogen, 'De Zaanse Volkstaal', Leiden, 1897.
26. 'Werken van G.A. Bredero', met aantekeningen van Dr. J.A.N. Knuttel, Amsterdam, 1924; 'Moortje', blz. 168.
27. Mengsel van Mohair en grove kamwol
28. Wanneer Bontekoe zich opmaakt om met Houtman naar Batavia krijgt hij een "Indiaensche kleeren", zodat hij al 'inden dos' was. Hoogewerff, o.c. blz. 60. Is dit b.v. sits of batik van de Archipel.
29. Zie vorige noot. "Werken van G.A. Bredero", met aantekeningen van Dr. J.A.N. Knuttel, Amsterdam, 1924, blz. 168.
30. Een dergelijke kraagsteun werd ook

- 'portefraes' genoemd.
31. 'Sits, Oost-west Relaties in Textiel', Red. E. Hartkamp Jonxis, Zwolle, 1987. Daar-in: M.C. de Jong, 'Sits en bedrukte ka-toen in de negligé-kleding van de hoge-re standen.
 32. M.I. verdient de betekenis uit het W.N.T. de voorkeur boven de betekenis van heel kort jasje, dat gedragen werd in combinatie met een soort broekrok met veel lint -de'rhingrave'. J.H. Der Kinderen Besier, 'Spelevaart der mode', Amsterdam, 1950
 33. M.H. Visvliet, 'De kleerkast van Piet hein', Oud Holland, 1905.
 34. 'Handt-boecxken der Christelijcke ge-dichten, sinne-bee den ende liedekens tot troost ende vermaeck der geloovi-gen Zielen', Hoorn, bij Marten Ger-brantsz, 1635
 35. Bredero, o.c.; Spaanschen Brabander, blz. 251
 36. M.G.A. Schipper-van Lottum, 'Herstel-len van witgoed door middel van lap-pen opnaaien, stoppen en stukjes inzet-ten'; Verslag van de textieldag 20/11/1989. Tevens dank ik haar voor de nuttige informatie.
 37. W.N.T, P.G.J. van Sterkenburg, Een glos-sarium van zeventiende eeuws Neder-lands, Groningen, 1975.
 38. De huidige verblijfplaats is onbekend; Afbeelding in B.W.G. Wittewaall, Neder-lands Klein Zilver 1650-1880, Amster-dam, 1987
 39. M.H. Gans, 'Juwelen en mensen, Schie-dam, 1979
 40. J. Dommisse e.a., Symon Willemsz. Was-senaer uit de Lange Coppenhixx steeg', Leids jaarboekje, 1974.
 41. Dr. G.D.J. Schotel, Het maatschappelijk le-ven onzer vaderen in de 17de eeuw', Amsterdam, 2de druk, 1905; uit Ware-nar van Hooft (1616)
 42. Met dank aan H. Jacobi, Leiden.
 43. 'Itinerario voyage ofte Schipvaert van Jan Huijgen van Linschoten naer oost ofte Portugaals Indien', uitgegeven door Dr. H. Kern, dl II, 's-Gravenhage, 1956.
 44. Dr. R. Fritz, 'Kokosnootbokalen, ver-vaardigd in de Nederlanden 15de 18de eeuw', Antiek, 1979 afl. 10.
 45. Hoogewerff, o.c., blz. 44.
 46. B. van Selm, 'Inzichten en Vergezichten, Amsterdam, 1992
 - levaart der mode', Amsterdam, 1950
 5. 'De wereld binnen handbereik', Nederlandse kunst- en rari-teitenverzamelingen', Zwolle, 1992
 6. H.P. Fourest, 'De Franse cera-miek, Mededelingenblad van de Nederlandse ceramiek, 1958.
 7. Dr. R. Fritz, 'Kokosnootboka-len, vervaardigd in de Neder-lande 15de-18de eeuw', Antiek, 1979, afl. 10
 8. B. Haak, 'The Golden Age, Dutch Painters of the seven-teenth Century, New York, 1984.
 9. 'Het Journaal van Bontekoe', bewerkt door L. Nijgh, met een bijdrage van P. Boon, Schoorl, 1989.
 10. 'Het Rapenburg-Geschiedenis van een Leidse gracht, red. Th.H. Lunsingh Scheurleer, C.W. Fock, A.J. van Dissel, Lei-den, dl II t/m IV, 1987-1989. Met dank aan A. Boezaard.
 11. 'Huisraad van een molenaars-weduwe', redactie J.R. ter Mo-len, Amsterdam, 1987.
 12. 'Journael ofte gedenckwaerdi-ge beschrijvinge van de Oost-Indische reijse van Willem Ys-brantsz. Bontekoe', opnieuw uitgegeven door Dr. G.J. Hoogewerff.
 13. C.J.A. Jörg, 'Oosters porselein en Delfts aardewerk Wisselwer-kingen', Groningen, 1983
 14. H. van Koolbergen, 'De mate-riële cultuur van Weesp en Weesper karspel in de zeven-tiende eeuw en achttiende eeuw', Volkskundig Bulletin, Amsterdam, 1983.
 15. 'Levenslang zitten', Tentoon-stelling georganiseerd door het Burea van de Rijksinspecteur voor Roerende Monumenten in Den Haag, 1976
 16. T. Levie, en H.J. Zantkuyl. 'Wonen in Amsterdam in de 17de en 18de eeuw, Purmerend, 1980
 17. J.H. van Linschoten, 'Itinerari-um ofte Schipvaert naer Oost ofte Portugaels Indien', Am-sterdam, 1644, herdruk
 18. Th.H. Lunsingh Scheurleer, 'Van haardvuur tot beeld-scherm', Leiden, 1961.
 19. Ir. R. Meischke en H.J. Zantkuyl, 'Het Nederlands woon-huis van 1300-1800', Haarlem, 1969.
 20. A. Meulenbelt-Nieuwburg, 'On-der de dekens, tussen de la-kens', Zutphen, 1981.
 21. M. Praz, 'Het Europese binnen-huis', Utrecht, 1965
 22. J. Pijzel-Dommisse, 't Is poppe goet en anders niet', Bussum, 1980
 23. J. Pijzel-Dommisse, 'Het pop-penhuis van het Haags Ge-meente museum, Gent, 1988.
 24. H. van Selm, 'Inzichten en ver-gezichten', Amsterdam, 1992.
 25. P.Thornton, 'Seventeenth-cen-tury Interior Decoration', Lon-den, 1981. 26. R.Visscher, 'Sin-nepoppen', Amsterdam, 1614.
 27. B. Wander, 'Een zekere plaats', ongepubliceerde lezing, Arn-hem, 1992
 28. Dr. J. Weyns, 'Volkshuisraad in Vlaanderen', Beerzel, 1974.
 29. Woordenboek der Neder-landsche taal, 's-Gravenhage, 192830. B.W.G. Wittewaall, 'Nederlands Klein Zilver', Amster-dam, 1987.
 31. T. Wijsenbeek-Olthuis, 'Achter de gevels van Delft', Hilver-sum, 1987
 32. O.Ydema 'Carpets and their datings in Netherlandisch Paintings 1540-1700', Zutphen, 1990.

AANGEBODEN BOEKEN

Ruud Boot, voormalige gids van Oud Hoorn, heeft een groot aantal boeken ten verkoop aangeboden via Harm Stumpel en Els Lust, Grote Oost 31, Hoorn, tel. 02290-11073.

Het zijn:

Het land van de sultans, Ruud Spruit f 20,-
 Roode Steen, vrijplaats van
 het gemeen f 2,50
 Westfriesland Oud en Nieuw 1978 f 20,-
 Westfriesland Oud en Nieuw 1980 f 20,-
 Historische schoonheid van Hoorn f 15,-
 Nummers van Oud Hoorn: 14-1, 13-4,
 13-3, 13-2, 13-1, 12-4, 12-3, 12-2, 11-4,
 11-3, 11-2, 11-1, f 30,-
 Hoorn in beeld, zes fotografen f 15,-
 Nieuwe Kroniek van Hoorn,
 Kroon en Kapteijn (herdruk) f100,-
 Natuursteen in monumenten f 15,-
 Een verhaal van de Noorderkerk f 2,50
 Hoorn in feesttooi, Robat & v.d. Zel f 5,-
 Westfries Museum, Ruud Spruit f 2,50
 Noordhalland van strandwal
 tot randstad f 1,-
 Hoorn zien f 5,-
 Ach lieve tijd (compleet met band) f 60,-
 Hoorn in oude ansichten deel 1 f 17,50
 Hoorn in oude ansichten deel 2 f 17,50
 8 banden met plastic mappen
 met afbeeldingen p.m.
 Een machtig monument, 300 jaar stad-
 huis te Enkhuizen f 2,50

BIBLIOGRAFIE

1. Archiefdienst Westfriese Ge-meenten: Notariële en Oud-Rechterlijke Archieven.
2. Dr.L.Burema, 'De voeding in Nederland van de Middeleeu-wen tot de twintgste eeuw', As-sen, 1953
3. 'Brood, aardappels en patat-eeuwen eten in Amsterdam', red. R.Kistmaker en C. van La-kerveld, Purmerend, 1983
4. J.H. Der Kinderen-Besier, 'Spe-